

ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СПЕЦИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВНИКІВ НА -O (-E) // -LY

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 81'367.624(=111=161.2)

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).460-466

Федурко О. Формально-граматична організація речення в контексті семантико-синтаксичної специфікації українських та англійських прислівників на -o (-e) // -ly; кількість бібліографічних джерел – 20; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто проблему співвідношення формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної структур українських та англійських речень-висловлень із відприкметниковими прислівниками на -o (-e) // -ly в їхньому складі. Спираючись на всебічно обґрунтовану в сучасній синтаксичній науці тезу про речення як основну й водночас багаторівневу мовну одиницю, за своєю природою – конструкцію, та про взаємопов'язаність і взаємозумовленість усіх її рівнів, авторка поставила собі за мету продемонструвати особливості співвіднесеності формально-синтаксичного й семантико-синтаксичного рівнів українських та англійських речень-висловлень із відприкметниковими прислівниками на -o (-e) // -ly через аналіз позицій цих синтаксем у них. Об'єктом спостережень, аналізу, синтезу, зіставлення й узагальнення послуговували конкретні речення з цим структурним типом адвербативів, відібрані з текстів українських та англійських письменників ХХ–ХХІ ст. У ході дослідження встановлено, що аналізовані прислівники – доволі частотний компонент їхнього лексичного наповнення. Вони здебільшого не зумовлені валентними властивостями дієслова-предиката, входять у семантичну структуру висловлень обох мов на правах їхніх вторинних предикатних знаків – маркерів згорнутих пропозицій і покажчиків семантичної неелементарності та асиметрії планів вираження й змісту. У формально-синтаксичній структурі речень ці одиниці заміщають в основному позицію поширювача прислівного (означальні прислівники) та детермінантного (обставинні прислівники) типів, по-іншому – обставин як другорядних членів речення, невідокремлених і відокремлених (в українській мові – подеколи, в англійській – доволі часто), також парцелятив. Наголошено на здатності українських прислівників бути вжитими в позиції основного предиката, а їхніх англійських еквівалентів – слугувати диференціатором омоформ: іменника з суфіксом -ing та герундія. Відзначено випадки вживання прислівників на -o (-e) // -ly в позиції поза реченням і текстом: українських – у заголовках, у назвах, ярликах, етикетках, авторських ремарках драматичних творів, англійських – наприкінці листовних повідомлень.

Ключові слова: другорядний член речення, предикат, поширювач, прислівники на -o (-e) // -ly, семантико-синтаксичний рівень речення, формально-синтаксичний рівень речення.

Постановка проблеми. Визнавши речення основною синтаксичною одиницею (щодо тексту як одиниці синтаксису пор. думки І.Р. Вихованця [Вихованець 1993, с. 6] та А.П. Загнітка [Загнітко 1997, с. 112]), здатною реалізувати комунікативну й когнітивну функції мови як найважливіші (з одного боку, мова як провідний засіб спілкування, з другого, – як знаряддя пізнання й відбиття дійсності та втілення думки) [Масицька 2016, с. 26], сучасне мовознавство засвідчило також факт його багаторівневості, а отже, і багатоаспектності розгляду, порівняймо: «У сучасній лінгвістиці речення розглядають як багатоаспектну синтаксичну одиницю, як комплекс декількох незалежних підсистем» [Вихованець 1993, с. 54]. В інтерпретації одних учених це формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти (Т.Є. Масицька, К.Ф. Шульжук), а в трактуванні інших – формально-граматичний (власне синтаксичний), семантико-синтаксичний, власне семантичний (логіко-універсальний), комунікативний (І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітко та ін.); формально-граматичний, денотативний, сигніфікативний, семантико-синтаксичний, комунікативний (М.І. Степаненко); формально-синтаксичний, денотативний, семантико-синтаксичний, комунікативно-функціональний (О.В. Кульбабська). Позаяк «структурна

організація й семантична наповнюваність речення утворюють діалектичну єдність» [Степаненко 2019, с. 143], постає актуальним з'ясувати характер співвіднесеності формально-синтаксичного й семантико-синтаксичного аспектів у висловленнях із рідними (прислівними й неприслівними) поширювачами, до того ж на матеріалі різних мов, позаяк «у позамовному змісті (об'єктивному і суб'єктивному, позаситуативному і ситуативному) усі мови мають багато спільного, універсального, а в плані вираження, особливо в плані “внутрішньої” – мовної – семантичної форми, що обирається мовцем для тих чи тих змістів переважно (в більшості) своєрідні, національно специфічні» [Загнітко 2007, с. 22; Степаненко 2019, с. 145], порівняймо з думкою О.Б. Курило: «Своєрідним характером, тим так званим “духом” своїм мова спирається передусім на стилістиці, складні (виділення наше – О.Ф.), фразеології та словотворі» [Курило 2004, с. 11].

Аналіз досліджень. Розгляд речення як багаторівневої одиниці, визначальні ознаки якої взаємозумовлені та взаємодоповнювальні, визнано важливим досягненням сучасної синтаксичної думки. Попри розбіжності поміж ученими у виокремленні кількості цих рівнів та в термінологічному їх окресленні, беззаперечним є факт виділення формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного рівнів

(І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітко, О.Б. Кульбабська, Т.Є. Масицька, М.І. Мірченко, М.І. Степаненко, К.Ф. Шульжук та ін.). Встановлено, що для формально-граматичного рівня актуальними є поняття синтаксичного зв'язку, його різновидів і форм, члена речення та його синтаксичної форми, тоді як для семантико-синтаксичного рівня – характер семантико-синтаксичних відношень між його компонентами (синтаксемами) та специфіка їхнього семантичного наповнення [Загнітко 2007, с. 23, 52; Масицька 2016, с. 64]. Простежено засоби і способи вираження, також типологію семантико-синтаксичних залежностей [Масицька 2016] і мінімальних синтаксичних одиниць [Межов 2012]. З синтаксичних позицій розглянуто й прислівникові одиниці. Зокрема, А.В. Висоцький, з'ясувавши обсяг прислівника як окремого частиномовного класу, здійснив ієрархію розрядів і груп у його семантико-граматичній парадигмі, встановив первинні й вторинні формально-синтаксичні позиції представників цих розрядів і груп, довів переважну семантичну неелементарність речень-висловлень із прислівниковими семантемами [Висоцький 2013]. Здатність прислівників репрезентувати згорнуті пропозиції й творити семантично неелементарні прості речення підтверджено в монографії О.В. Кульбабської «Вторинна предикація» [2011]. У наших попередніх дослідженнях проаналізовано особливості семантико-синтаксичного плану речень української та англійської мов із відприкметниковими прислівниками на *-o(-e)/-ly* – див., наприклад, [Федурко 2015]. Аналіз праць зарубіжних учених засвідчує їхній незмінно високий інтерес до частиномовного класу прислівника в системі англійської мови, котрий виявляє себе в дослідженні ними структурних [Daswani 1970] і концептуально-семантичних особливостей [Hofland 2011] його репрезентантів, вивченні їхніх типологічних і позиційних характеристик, також семантико-синтаксичної специфіки [Ernst 2007; Hofland 2011; Tseronis 2009], зокрема, у зіставному аспекті [Cinque 1999].

Мета статті – продемонструвати особливості співвіднесеності формально-синтаксичного й семантико-синтаксичного рівнів українських та англійських речень-висловлень із відприкметниковими прислівниками на *-o (- e) // -ly* через аналіз позицій цих синтаксем у них. **Завдання** – проаналізувати в зіставному аспекті виявлені у складі українських та англійських речень-висловлень прислівникові синтаксеми на *-o (- e) // -ly* в контексті семантико-синтаксичного та формально-граматичного підходів, а саме:

– з'ясувати, носіями яких семантико-синтаксичних відношень вони в аналізованих конструкціях виступають та в яких випадках є репрезентантами згорнутих пропозицій, а відтак і маркерами їхньої (конструкцій) семантичної неелементарності, а значить, асиметрії в них плану вираження й плану змісту;

– встановити, які позиції у висловленнях обох мов ці одиниці здатні заміщати та виявити збіги й розбіжності між ними.

Методи та методика дослідження. Специфіка об'єкта й поставлені в дисертації завдання зумовили комплексне використання загальнонаукових методів (спостереження; порівняння, класифікації, зіставлення, абстрагування – для опрацювання й узагальнення зібраного матеріалу та тлумачення отриманих даних) і спеціально-лінгвістичних (*описового* – для виділення, систематизації, типологізації та інтерпретації об'єкта дослідження; *методик валентного аналізу* – для виявлення сполучувальних властивостей прислівників на *-o (-e) // -ly*, *трансформаційного* – для встановлення пропозитивних можливостей цих одиниць; *компонентного* – для окреслення їхньої семантики; *зіставного* методу – для з'ясування збігів і розбіжностей у функціонуванні прислівників на *-o (-e) // -ly* на формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному рівнях речень-висловлень.

Виклад основного матеріалу. Формально-синтаксичний рівень речення є не тільки тим із його рівнів, для якого релевантні синтаксичні зв'язки та виділювані на їхній основі члени речення, головні та другорядні, або обов'язкові й факультативні поширювачі [Вихованець 1993, с. 54]; він дуже тісно пов'язаний із семантико-синтаксичним рівнем, який безпосередньо взаємодіє з семантичною сферою мови [Вихованець 1983; Загнітко 2007; Масицька 2016].

Попри те що питання формально-синтаксичної організації речення найповніше вивчено в синтаксичній теорії, воно й досі не позбавлене дискусійності, що пояснюємо неоднорідністю підходів до тлумачення її природи. Так, традиційне мовознавство усі прості речення поділяє на формально неускладнені й формально ускладнені, причому до перших зараховує синтаксичні побудови «з усіма другорядними членами, що не є однорідними або відокремленими» [Шульжук 2004, с. 65], до других – речення з однорідними й відокремленими членами речення, а також вставними і вставленими компонентами, звертаннями [Дудик, Прокопчук 2010, с. 190; Шульжук 2004, с. 66].

Представникам функціонального напрямку в дослідженні синтаксичних явищ властивий інший підхід до розуміння формально-синтаксичного плану (рівня, аспекту) речення. Скажімо, І.Р. Вихованець [1992; 1993], переконаний, що в аналізі формально-синтаксичної структури простого речення необхідно брати до уваги специфіку його семантико-синтаксичної організації і розрізняти речення *власне-формально-синтаксичної структури, формально-синтаксичної структури, синтаксично ускладнені прості речення*. Власне-формально-синтаксичний план речення, на думку вченого, формує його предикативний мінімум (тобто підмет і присудок – у двоскладному реченні та головний член речення – в односкладному); наявні в численних висловленнях обов'язкові прислівні поширювачі (другорядні члени речення), без яких вони не можуть бути визнані мінімальними повідомленнями, для цього аспекту розгляду простого речення не актуальні. Речення *власне-формально-синтаксич-*

ної структури в мовленні хоч і не часто, проте трапляються – це двоскладні й односкладні побудови на зразок: *Я мовчу* (С. Андрухович); *Крук умер* (В. Шкляр); *Але ми не можемо не вмерти* (М. Матіос); *Лягай!* (В. Шкляр); *Світає* (Т. Шевченко). Вони реалізатори такої абстрактної моделі (чи, в термінах М.І. Степаненка 2019, с. 142), синтаксичної структури речення – ССР), як (S+P), де S ‘суб’єкт’ – компонент, співвідносний з підметом, а P ‘предикат’ – компонент, співвідносний із присудком, чи (P), де P – головний член односкладного речення, не членований на підмет і присудок. Зауважимо принагідно, що речення, традиційно кваліфіковані як односкладні неозначено-особові, узагальнено-особові й означено-особові, І.Р. Вихованець вважає двоскладними структурами з нульовим підметом з огляду на «наявність суб’єктної синтаксеми, зумовленої валентністю відповідного предиката, з одного боку», і на «потенційну можливість функціонування суб’єктної синтаксеми тільки у формі називного відмінка власне-іменника або займенникового іменника, з другого боку» [Вихованець 1992, с. 56].

Формально-синтаксичний аспект розгляду речення передбачає, за І.Р. Вихованцем, врахування, окрім предикативного мінімуму, і тих компонентів, що зумовлені семантико-синтаксичною валентністю предиката і «які роблять речення мінімальним повідомленням, незалежно від контексту» [Вихованець 1992, с. 35], але які, зазначає він, необхідно «інтерпретувати у формально-граматичному плані», тобто як залежні від формально-синтаксичних особливостей речення – предикативного й підрядного зв’язків – та особливих форм цих останніх (координації й керування). Звідси термін *опосередкована* (ще: *розширена*) *формально-синтаксична структура простого речення* [Вихованець 1993, с. 12], засвідчена у висловленнях на зразок: *Доктор осів у Станиславові* (С. Андрухович); *Олена шукає собі місце* (І. Роздобудько); *Мушу вас залишити* (І. Роздобудько); *Я хотіла реанімувати троянди* (М. Матіос); *Немає гармонії ніде* (М. Матіос). Вони (ці висловлення) репрезентують інший тип ССР – (S+P+Compl) та (P+Compl), де Compl – той зумовлений значенням, а, відповідно, і валентністю предиката поширювач, що робить речення повідомленням.

Третій з формально-синтаксичного погляду різновид простих речень – це, за І.Р. Вихованцем, *синтаксично ускладнені прості речення*. До них, окрім традиційно виділованих, тобто з однорідними членами: *Горять смолоскипи і нафтові ліхтарі* (С. Андрухович), відокремленими: *Що на них чекає, таких молодих, таких закоханих...*; *Вона мило затинається, заглиблюється словами* (І. Роздобудько), вставними і вставленими конструкціями та звертаннями: *Може, ніжність приходить від розуміння людьми одне одного* (М. Матіос), він відносить також *семантично неелементарні* речення [Вихованець, 1993, с. 36] – із прислівними поширювачами та детермінантами як прихованими предикатами, номінантами згорнутих пропозицій, див., для прикладу: *Отто розпачливо cone* (І. Роз-

добудько) // *He ruled the island despotically* ← *Ommo cone + Ommo в позначі* // *He ruled the island + He was a despot*. Такий погляд на природу синтаксично ускладненого речення підтримує, серед інших, і О.В. Кульбабська. Зауваживши, що «синтаксично неелементарні речення є водночас і семантично неелементарними (для них характерна додаткова, тобто не оформлена формально предикація» [Кульбабська 2011, с. 46], вона констатує: «Отже, у ділянці простого речення перебувають прості семантично неелементарні (поліпропозитивні) речення»; вживання цих структур «зумовлене насамперед прагненням носіїв мови до стилістичного урізноманітнення мовних засобів, гострою потребою стисло висловити в малому контексті думку, максимально навантажити конструкцію відповідним значенням» (Кульбабська 2011, с. 47).

Поняття неелементарності речення як одиниці-конструкції корелює з поняттям асиметричності мовного знака; фіксуючи асиметрію між предикативністю (просте речення є монопредикативною структурою) й пропозитивністю (позначає дві і більше ситуації), воно забезпечує «адекватне пізнання всього синтаксичного механізму, ієрархії синтаксичних одиниць і внутрішніх та зовнішніх дериваційних відношень у сфері синтаксису» [Вихованець 1993, с. 11].

Розрізнення трьох структурних різновидів простого речення ґрунтується, отже, на вченні про валентнісні характеристики дієслів-присудків [Іваницька 2004, с. 129], яке виявляє їхні синтаксичні властивості й розкриває ієрархію залежностей компонентів синтаксичної структури речення – синтаксем, які можуть займати: 1) позицію поза реченням і поза текстом; 2) позицію в реченні і, відповідно, у тексті. Парцельовані структури репрезентують синкретичні позиції: формально вони вжиті поза реченням, проте семантично становлять із ним цілість: *Неправильно поховали хлопців. Не по-людському* (В. Шкляр).

Аналіз фактичного матеріалу – українських та англійських текстів – показав, що в них доволі частотними є прислівникові синтаксеми на *-o (-e) // -ly*. Зазвичай вони трапляються в другій позиції, тобто позиції **компонента словосполучення** (прислівний підрядний зв’язок) **чи речення** (детермінантний зв’язок). З пояснюваним словом (в основному присудком) або ж граматичною основою речення загалом ці одиниці поєднуються за змістом, оформляючи свою залежність від них (доволі автономну в порівнянні з компонентами, приєднуваними за допомогою керуванням й узгодження, позаяк здебільшого не зумовлені лексико-граматичною природою чи граматичною формою стрижневих компонентів) способом прилягання – прислівного й приреченнєвого [Вихованець 1993, с. 41]. З формально-синтаксичного погляду компоненти на *-o (-e) // -ly* прислівного прилягання – це обставини: а) способу дії: *Олена заманливо сміється* (І. Роздобудько) // *Smith eyed the other censoriously* (A.J. Cronin); б) міри і ступеня: *Повітря вгорі зробилося запаморочливо гаряче* (Гр. Тютюнник) // *His voice was strangely*

sincere (W.S. Maugham) [Вихованець 1993, с. 90; Daswani 1970, с. 30]. Наведені приклади ілюструють пов'язаність аналізованих одиниць із дієсловами (у ролі простого дієслівного присудка) і прикметниками (у ролі іменної частини складеного іменного присудка). Конструкції на зразок **Гостро** *пахло лепехою та чаполочем* (Ю. Мушкетик) підтверджують імовірність використання їх у ролі обставин способу дії при головних членах односкладних речень. У зібраному нами англійському матеріалі таких конструкцій не виявлено, позаяк односкладні речення як такі англійській мові не властиві.

Можливі випадки поєднання прислівника на -*o(-e)* з іншою одиницею цього структурного типу в ролі прислівного поширювача – необов'язкового: *За вікном різко простуджено кerkнуv старезний ворон <...>* (М. Стельмах) й обов'язкового: *Рантом все пішло несподівано швидко <...>* (Іван Багряний). Обов'язковості прислівникової синтаксеми *швидко* в цьому реченні пояснюємо семантикою предиката: дієслова зі значенням руху й переміщення вимагають при собі керованого другорядного члена речення. За відсутності в реченні субстанціальних синтаксем цю позицію можуть заступати прислівники, зокрема на -*o(-e)* // *-ly* [Висоцький 2013, с. 141–142]. Зазначене стосується частково і предикативного стану – фізіологічного: *Вона почувала себе добре (М. Базар) // My heart beat anxiously (Ch. Bronte)* чи зі значенням буття-існування у певних часово-просторових вимірах: *Габель жив щасливо (У. Самчук) // They wanted to live brilliantly (Т. Dreiser)*. Такі структури демонструють симетрію плану форми й змісту, позаяк монопредикативні (містять лише один предикат) й монопропозитивні (є знаком однієї ситуації).

Функції прислівників на -*o(-e)* // *-ly* як компонентів речень (приреченнєве прилягання) в українській й англійській мовах теж не повністю збігаються. Зазначені українські одиниці – це обставини а) місця й напрямку: (де?) *Десь далеко сурмив ізюбр* (Іван Багряний); *Ми піднялися (куди?) надто далеко й вийшли на полонину* (І. Роздобудько); б) часу: (коли?) *Скоро Бог осінні акварелі домалює – й снігом замете* (П. Сорока); *Кожен пізнає ці почуття (коли?) рано чи пізно* (Г. Пагутяк); б) мети: *Було таке враження, що то люди (навіщо?) спеціально вибрали собі таку розвагу, щоб грітися на скаженому холоді* (Іван Багряний); *I <...> втрапив у таку халепу, що й (з якою метою?) навмисно не вигадаси* (О. Говда); в) причини: *Бджоли, ще деякий час покружлявши, (чому?) розчаровано повертають назад* (С. Майданська); г) допустовості: *Я буду нерозумно обридати, і (всупереч чому?) недоречно скиглити чомусь <...>* (В. Симоненко).

Англійські прислівники на *-ly* вживано здебільшого в ролі: а) обставин часу: *Both men (when?) instantly obeyed* (R. Barr); *Only recently (when?) he had been writing in most affectionate terms* (Т. Dreiser); б) місця: *In the past two days he had made some inquiries locally* (where?) (A.J. Cronin); в) мети: *He had deliberately (why?) ignored them* (W.S. Maugham); *She would never intentionally*

(why?) *hurt anyone*; г) допустовості: *The government had acted (in spite of what?) unlawfully*; в) оцінних модифікаторів [Tseronis 2009, с. 63]: **Emphatically**, *Greeley shook his head* (A.J. Cronin).

Часом українські прислівники на -*o(-e)* вживають при дієслові-зв'язці *бути*, з якою вони утворюють семантико-граматичну єдність, формуючи другий компонент структурної схеми речення – присудок, причому той його елемент, що є носієм речового (лексичного) значення, зазвичай оцінного плану: *Та все ж найкраще – досягнути лісу* (В. Малик), порівняймо: «Транспортування прислівників української літературної мови в синтаксичну сферу дієслова загалом обмежене й залежить від їхньої семантики. Із формально-синтаксичною дієслівною позицією присудка найсуміснішою є оцінна семантика якісно-означальних неступеньованих і ступеньованих прислівників, що репрезентують оцінний предикативний стан. Це зумовлено тіснішим зв'язком дієслова як класу ознакових слів із семантико-синтаксичним розрядом означальних прислівників, ніж із семантико-синтаксичним розрядом обставинних прислівників, що виражають обставинні семантико-синтаксичні відношення» [Висоцький 2013, с. 275]. Одиниці просторової семантики в цій ролі теж трапляються, але, на думку А.В. Висоцького, крім свого локативного значення, виражають і значення «елімінованого локативного предиката» [Висоцький 2013, с. 142]. Підмет у таких структурах може бути виражений іменником у називному відмінку або ж субстантивованим словом, наприклад, означальним займенником чи інфінітивом, пор.: *Сурми йому нецікаво* (Л. Костенко); *Усе має бути елегантно та просто; А голодувати – принизливо* (І. Роздобудько). Таку позицію окреслюють як **позиція у складі предикативної пари**. Англійські ж якісно-означальні прислівники на *-ly* у функції присудка можливі лише в розмовному мовленні, і то тільки у складі наказового речення, де дієслівна зв'язка *be* здебільшого експліцитно не представлена, наприклад: *Quietly, Louise. You ought to be in class* (С. Dane). Частіше у цій функції вживано прикметники: *“Be quiet”, said the teacher*.

Різновидом неелементарних конструкцій із прислівниковою синтаксемою в ролі присудка вважаємо двоскладні речення на зразок: *І сумно лицарі стояли над їх тілами в тишині* (В. Сосюра); *Квочка здивовано зупиняється* (Ю. Мушкетик) // *He entered joyfully and looked around* (W.S. Maugham). Це речення з подвійними присудками [Кульбабська 2011, с. 112; Шульжук 2004, с. 83], оскільки прислівник у них функціонально рівнозначний прикметникові (*І лицарі стояли сумні; Квочка зупиняється здивований*), який є доволі частим компонентом подвійного присудка, що має таку структуру: особова форма повнозначного дієслова на означення руху (*ходити, іти, прийти, бігти, брести* та ін.), стану чи діяльності (*стояти, лежати сидіти, брести* та ін.) + прикметник чи його еквівалент. Ці монопредикативні структури насправді є репрезентантами двох пропозицій – основної (*Лицарі стояли // He entered*) і згорнутої (*Лицарі сумні // He joyful*).

Прислівники на *-o (-e) // -ly* в ролі відокремленої обставини способу дії (*Та я ще триваю – натужно й терпляче* (М. Шостак) // *Silently, holding their breath, they went through all the rooms* (W.S. Maugham)) характеризуються в зіставлених мовах різною активністю: в англійській – це доволі регулярне явище, тоді як в українській – радше виняток, аніж правило. До того ж в українській мові такі одиниці вживані зазвичай у постпозиції щодо присудка, у фіналі речень-висловлень. В англійських висловленнях вони можливі як у їхній фіналі, так і ініціалі, пор.: *Hurriedly, he took his hat and let the room* (A.J. Cronin) і *He didn't speak, he just looked, gravely* (A.J. Cronin).

Англійські еквівалентні форми, поряд із зазначеними ролями, здатні виконувати ще й функцію диференціатора омоформ – іменника з суфіксом *-ing* та герундія – неособової дієслівної форми з властивостями дієслова й іменника, бо тільки герундій може взаємодіяти з постпозитивним прислівником на *-ly*, тоді як іменники (і на *-ing* також) означаються препозитивними прикметниками [Верба, Верба, 2006, с. 125], пор., для прикладу, словосполучення *his quick coming*, де *coming* – це іменник та *his coming quickly*, де *coming* – герундій.

У позиції поза реченням і текстом (у заголовках, у назвах, ярликах, етикетках, авторських ремарках драматичних творів) можливі, як відомо, лише вільні синтаксеми. Серед них трапляються й українські прислівники на *o (-e)*, наприклад: а) *Коротко; небезпечно; актуально* – назви рубрик у газеті «Експрес», *Актуально* – назва рубрики у «Високому замку»; тут вони забезпечують ефект «інтриги, оригінальності чи епатажності» [Висоцький 2013, с. 139]; б) в авторських ремарках: *Н а т а л я П а в л і в н а. Моментально? Всію. Зараз я хочу з вами бути. З татом хочу. (Лукаво). Ну, татуню, може заспіваємо? Ха-а-ха-ха!* (В. Винниченко); *Н е о ф і т - р а б (понура). То паненяті вдвоє щастя буде: один раз на землі, а вдруге ще й на небі* (Леся Українка). В англійській мові структу-

ри на зразок *Yours sincerely, Lydia; Faithfully yours* вживані в епістолярному стилі: ними зазвичай завершують листа.

У фрагментах *Дівчина розплющила очі. Заморгала віями. Здивовано, потім злякано* (Іван Багряний) // *You could have left him. Permanently!* (R. Hamilton) компоненти *здивовано, злякано, permanently* – парцеляти. Специфіка цих одиниць полягає в тому, що вони семантично й структурно пов'язані з базовою частиною висловлення [Гуйванюк 1999, с. 263]. Л.О. Кадомцева схильна розглядати ці структури як форму взаємодії з ускладненням: пряму – із граматичним планом речення, обернену – із семантичним [Кадомцева, 1985, с. 63]. Як структури різко акцентовані й рематизовані, парцельовані конструкції слугують засобом вираження мовленнєвої експресії: автор виносить у парцелят той смисловий блок, семантична вага якого прирівнюється до семантичної значущості основного речення або навіть домінує над нею, а разом із тим – виражає позитивну або негативну оцінку висловлюваного.

Висновки. Отже, формально-синтаксична та семантико-синтаксична структура речень – феномени взаємопов'язані. В українській та англійській мовах прислівникові синтаксеми на *-o(-e) // -ly* вживають у складі речення здебільшого як факультативні поширювачі – або прислівні (прислівне прилягання як форма підрядного зв'язку; синтаксична роль – обставини способу дії, міри й ступеня), або неприслівні (неприслівне прилягання; обставина місця, часу, мети, причини, допустовості), формуючи в такий спосіб асиметричну структуру – семантично неелементарне просте речення. В українській мові закономірні також конструкції, у яких прислівник на *-o(-e)* – виразник предикативної ознаки та компонент аналітичного присудка. В англійській мові їм відповідають в основному речення з прикметником як іменним компонентом аналітичного присудка. Трапляються ці одиниці й у позиції поза реченням, але таке вживання складно визнати феноменом активним і частотним.

Література

1. Верба Л.Г., Верба Г.В. Граматика англійської мови. Довідник. Київ: ТОВ «ВП Логос-М», 2006. 342 с.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 285 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
4. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
5. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови. Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.
6. Загнітко А.П. Текст як лінгвістична категорія. Синтаксис української мови: хрестоматія: у 2 ч. Упоряд.: А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2019. Ч. 2. С. 112–143.
7. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с.
8. Іваницька Н.Б. Функціонально-семантична класифікація абсолютних дієслів в українській та англійській мовах. Київ: Національний торгово-економічний університет, 2004. 194 с.
9. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення. Київ: Вища школа, 1985. 126 с.
10. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.
11. Масицька Т.Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей: монографія. Луцьк: ПВД. «Твердиня», 2016. 416 с.

12. Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.
13. Степаненко М.І. Структурна схема речення і його валентна будова. *Синтаксис української мови: хрестоматія: у 2 ч. Упоряд.: А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель*. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2019. Ч. 1. С. 140–152.
14. Федурко О.М. Відприкметникові прислівники в семантико-синтаксичній структурі речення (на матеріалі української та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Одеса 2015. 18 с.
15. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.
16. Cinque G. *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. New York: Oxford University press, 1999. 275 p. (Series: Oxford studies in comparative syntax).
17. Daswani C.J. English Manner Adverbials in *-ly*. *Indian Linguistics*. 1970. Vol. 31. № 1/2. P. 28–40.
18. Ernst T. On the role of semantics in a theory of adverb syntax. *Lingua*. 2007. 117. P. 1008–1033.
19. Hofland S.B. *Adverbs in conceptual semantics*. 2011. 117 p.
20. Tseronis A. *Qualifying Standpoints: Stance Adverbs as a Presentational Device for Managing the Burden of Proof*. Netherlands: Graduate School of Linguistics, 2009. 231 p.

References

1. Verba L.H., Verba H.V. (2006) *Hramatyka anhliiskoi movy*. Dovidnyk [English grammar. Directory]. Kyiv: “TOV VP Lohos-M”. 342 s. [in Ukrainian].
2. Vykhoanets I.R. (1992) *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy* [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. 285 s. [in Ukrainian].
3. Vykhoanets I.R. (1993) *Hramatyka ukrainskoi movy*. Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv: Lybid. 368 s. [in Ukrainian].
4. Huivaniuk N.V. (1999) *Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts* [Formal-semantic relations in the system of syntactic units]. Chernivtsi: Ruta. 336 s. [in Ukrainian].
5. Dudyk P.S., Prokopchuk L.V. (2010) *Syntaksys ukrainskoi movy*. Pidruchnyk [Syntax of the Ukrainian language. Textbook]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiia”. 384 s. [in Ukrainian].
6. Zahnitko A.P. (2019) *Tekst yak linhvistychna katehoriia* [Text as a linguistic category]. *Syntaksys ukrainskoi movy: khrestomatiia: u 2 ch. Uporiad.: A. Moisiienko, V. Chumak, S. Shevel*. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”. Ch. 2. S. 112–143 [in Ukrainian].
7. Zahnitko A.P. (2007) *Teoriia suchasnoho syntaksysu: Monohrafiia* [Theory of modern syntax: Monograph]. Vyd. 2-he, vypravl. i dop. Donetsk: DonNU. 294 s. [in Ukrainian].
8. Ivanytska N.B. (2004) *Funktsionalno-semantychna klasyfikatsiia absoliutnykh diiesliv v ukrainskii ta anhliiskii movakh* [Functional and semantic classification of absolute verbs in Ukrainian and English]. Kyiv: Natsionalnyi torhovo-ekonomichnyi universytet. 194 s. [in Ukrainian].
9. Kadomtseva L.O. (1985) *Ukrainska mova. Syntaksys prostoho rechennia* [Ukrainian language. Syntax of a simple sentence]. Kyiv: Vyscha shkola. 126 s. [in Ukrainian].
10. Kurylo O. (2004) *Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Attention to the modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy”. 303 s. [in Ukrainian].
11. Masytska T.Ye. (2016) *Typolohiia semantyko-syntaksychnykh rechennievykh zalezhnostei* [Typology of semantic and syntactic sentence dependencies]: monohrafiia. Lutsk: PVD “Tverdynia”. 416 s. [in Ukrainian].
12. Mezhev O.H. (2012) *Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts* [Typology of minimal semantic and syntactic units]: monohrafiia. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 464 s. [in Ukrainian].
13. Stepanenko M.I. (2019) *Strukturna skhema rechennia i yoho valentna budova* [The structural scheme of the sentence and its valence structure]. *Syntaksys ukrainskoi movy: khrestomatiia: u 2 ch. Uporiad.: A. Moisiienko, V. Chumak, S. Shevel*. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”. Ch. 1. S. 140–152 [in Ukrainian].
14. Fedurko O.M. (2015) *Vidpryketnykovi pryslivnyky v semantyko-syntaksychnii strukturii rechennia (na materialii ukrainskoi ta anhliiskoi mov)* [Adjective adverbs in the semantic-syntactic structure of the sentence (on the material of the Ukrainian and English languages)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17 – porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo. Odesa, 2015. 18 s. [in Ukrainian].
15. Shulzhuk K.F. (2004) *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiia”. 408 p. [in Ukrainian].
16. Cinque G. (1999) *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. New York: Oxford University press. 275 p. [in English].
17. Daswani C.J. (1970) English Manner Adverbials in *-ly*. *Indian Linguistics*. Vol. 31. № 1/2. P. 28–40 [in English].
18. Ernst T. (2007) On the role of semantics in a theory of adverb syntax. *Lingua*. 117. P. 1008–1033 [in English].
19. Hofland S.B. (2011) *Adverbs in conceptual semantics*. 117 p. [in English].
20. Tseronis A. (2009) *Qualifying Standpoints: Stance Adverbs as a Presentational Device for Managing the Burden of Proof*. Netherlands: Graduate School of Linguistics. 231 p. [in English].

**FORMAL-GRAMMATICAL ORGANIZATION OF SENTENCES
IN THE CONTEXT OF SEMANTIC AND SYNTACTIC SPECIFICATION
OF UKRAINIAN AND ENGLISH ADVERBS IN -O (-E) // -LY**

Abstract. The article examines the problem of the interconnection of formal-syntactic and semantic-syntactic structures of Ukrainian and English sentences-expressions with adjectival adverbs in *-o (-e) // -ly* in their composition. Relying on the comprehensively substantiated thesis in modern syntactic science about the sentence as a basic and at the same time multi-level linguistic unit, by its very nature a construction, and about the interconnectedness and interdependence of all its levels, the author set herself the goal of demonstrating the peculiarities of the correlation of formal-syntactic and semantic-syntactic levels of Ukrainian and English sentences-expressions with adjectival adverbs in *-o (-e) // -ly* through the analysis of the positions of these syntaxemes in them. Specific sentences with this structural type of adverbs, selected from the texts of Ukrainian and English writers of the 20th–21st centuries, served as the object of observation, analysis, synthesis, comparison and generalization. In the course of the research, it was established that the analyzed adverbs are a fairly frequent component of their lexical content.

They are mostly not conditioned by the valence properties of the predicate verb, they are included in the semantic structure of the utterances of both languages as their secondary predicates – markers of folded propositions and indicators of semantic non-elementary and asymmetry of expression and content plans. In the formal syntactic structure of sentences, these units mainly replace the position of the extender of the adverbial (defining adverbs) and determinant (adverbial circumstances) types, in a different way – adverbial modifiers as secondary members of the sentence, undetached and detached (in Ukrainian – sometimes, in English – quite often), also parcellings. Emphasis is placed on the ability of Ukrainian adverbs to be used in the position of the main predicate, and their English equivalents to serve as a differentiator of homoforms: a noun with the suffix *-ing* and a gerund. Cases of the use of adverbs in *-o (-e) // -ly* in the position outside the sentence and text were noted: in Ukrainian – in headings, titles, shortcuts, labels, author's notes of dramatic works, in English – at the end of letter messages.

Keywords: secondary member of the sentence, predicate, extender, adverbs in *-o (-e) // -ly*, semantic-syntactic level of the sentence, formal-syntactic level of the sentence, interconnection of formal ad syntactic and semantic and syntactic structures.

© Федурко О., 2023 р.

Оксана Федурко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови і методики її навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Дрогобич, Україна; fedurko19@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2842-0555>

Oksana Fedurko – Candidate of Philology, Associate Professor of English Practice and Methods of its Teaching Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine; fedurko19@gmail.com; orcid.org/0000-0002-2842-0555